

Osmanlı Öncesi Adada Yaşayan Türklere Ait Olan ve Gazimağusa’da Yeni Tespit Edilen Tamgalar Üzerine Bir İnceleme

Zeki AKÇAM¹

Özet

Gazimağusa kenti, binlerce yıldır Doğu Akdeniz’in en bilinen ve sürekli olarak ziyaret edilen kenti olmuştur. Osmanlı Devleti’nin ise fethi zor olması nedeniyle bir yıl boyunca kuşatma altına aldığı ve kaynaklarda farklı sayılar belirtilse de binlerce şehit vererek aldığı bir liman kentidir. Özellikle, Osmanlı Devleti’nin fethi öncesi Kıbrıs’ta Türk varlığına dair çalışmalar son on yılda giderek artmış konuyla ilgili hatırı sayılır bir alan yazını ortaya konmuştur. Yapılan yeni okumalarla, çeşitli kaynaklarda Kıbrıs’ta Türklerin varlığına dair önemli bilgilerin olduğu görülmüştür. Örneğin; Kıbrıs tarihi ile ilgili olan Leontios Makhairas’ın Kıbrıs Kroniği’nde, adaya çeşitli nedenlerle Selçuklu, Anadolu Selçuklular ve Memluk Türk Devleti döneminde Anadolu’dan, Suriye’den ve Mısır’dan gelen Türklerden bahsedilmektedir. Bunun yanında Latin orduları içerisinde paralı asker olarak savaşan Türkopollerden de sıkça söz edilir. Bu ve bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Diğer taraftan Orhun Abideleri’ndeki Türk abecesinden yaklaşık dokuz yüz yıl daha eski olan “Minos Yazısı”, Türk abecesi ile benzerliği nedeni ile dikkat çekmiş ve dört metnin Türkçe okuma önerileri yapılmıştır. Yine Salamis Harabeleri yakınında yer alan kurgan tipi mezarlardaki buluntular ile tespit edilen yazı yanında Dipkar paz ve Kaleburnu beldelerinde tespit edilen tamgalar, Türklerin aslında sanılandan çok daha önce adaya geldiğine dair ihtimalleri güçlendirmektedir. 2021 yılı içerisinde Gazimağusa kentinde yapmış olduğumuz alan

* Yard.Doç.Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Kampüsü, e-posta:zeki.akcam@asbu.edu.tr

alışması neticesinde herkes tarafından bilinen bir alanda binlerce yıldır Türkler tarafından çeşitli Türk boylarına ait “tamgalara” ve “motiflere” rastlanmıştır. Altaylar’dan Balkanlara, neredeyse Türklerin yaşadığı her coğrafyada gördüğümüz bu taşa işlenmiş tamgalar, başta Mağusa olmak üzere Kıbrıs adasında birçok kentte Türklerin Osmanlı ncesi varlığını güçlendirmektedir. Gazimağusa kentinde yer alan ve herkes tarafından Venedik Sarayı olarak bilinen tarihi yapı çeşitli tarihlerde depremler vb. nedenlerle tamirat ve rastorasyon geçirmiş olup yaptığımız yüzey taraması neticesinde Türk kültürüne ait olduğuna inandığımız bazı motifler ile tamgalara rastlanmıştır. Tamgalar benzlerleri ile karşılaştırılmış ve Türk kültür ekolojisi bağlamında bütüncül bir bakış açısı ile yerli ve yabancı kaynaklardan faydalanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Gazimağusa, Tamga, Türk Kültürü, Osmanlı ncesi Türkler

Abstract

The city of Famagusta has been the most well-known and constantly visited city in the Eastern Mediterranean for thousands of years. The Ottoman Empire was able to conquer the city after a one-year siege. In particular, in the last ten years, before the conquest of the Ottoman Empire, studies on the Turkish presence in Cyprus have gradually increased, and a considerable literature on the subject has been revealed. With the new readings, it has been seen that there is important information about the existence of Turks in Cyprus in various sources. E.g; In the Cyprus Chronicle of Leontios Makhairas, which is related to the history of Cyprus, Turks who came to the island from Anatolia, Syria and Egypt during the Seljuk, Anatolian Seljuk and Mamluk Turkish State periods are mentioned for various reasons. In addition, the Turkopols, who fought as mercenaries in the Latin armies, are frequently mentioned. It is possible to multiply these and similar examples. On the other hand, the Minoan script, which is approximately nine hundred years older than the Turkish alphabet in the Orkhon Monuments, attracted attention due to its similarity with the Turkish alphabet, and suggestions were made for reading four texts in Turkish. Again, the inscriptions found in the kurgan-type tombs located near the Salamis Ruins, as well as the stamps found in the towns of Dipkarpaz and Kaleburnu, strengthen the possibility that the Turks actually came to the island much earlier than thought. As a result of the fieldwork we carried out in the city of Famagusta in 2021, “stigma” and “motifs” belonging to various Turkish tribes have been encountered by Turks for thousands of years in an area known to everyone. From the Altays to the Balkans, we see in almost every geography where Turks live, these stone-engraved stamps strengthen the pre-Ottoman presence of Turks in many cities on the island of Cyprus, especially in Famagusta. The historical building, which is located in the city of Famagusta and known by everyone as the Venetian Palace, has been affected by earthquakes etc. on various dates. Some motifs and stamps that we believe belong to Turkish culture were found as a result of the surface scanning we made. Tamgas were compared with their benzes and analyzed with a holistic perspective in the context of Turkish cultural ecology, utilizing domestic and foreign sources.

Keywords: Cyprus, Famagusta, Tamga, Turkish Culture, Pre-Ottoman Turks

1. Giriş

İçinde yaşadığımız yüzyıl bilginin çok hızlı bir şekilde paylaşıldığı bir çağ olup uluslararası bilgi alış verişinin de bir o kadar hızlı olduğu bir dönemdir. Yaşanan salgın çevrimiçi bilgilere daha da hızlı erişim yollarını kolaylaştırmış ve sanal müze gezileri başta olmak üzere insanlık oturduğu yerden bilgiye daha da kolay ulaşır hale gelmiştir. Bu da beraberinde tüm bilgilerin kullanılmadan önce doğruluğunun kontrol edilerek kullanılması- nı beraberinde getirmiştir. Bu paylaşımlar alanda uzman olan ve olmayan herkes tarafından yapılmakta ve çok büyük kitlelere çok hızlı bir şekilde ulaşmaktadır. 2.0 tabanlı facebook, twitter, instagram gibi sayfaların içerikleri doğrudan kullanıcılar tarafından belirlendiği için birçok bilgi “bilimlik bilgi” olarak kabul edilmektedir. Bu bilgilerin başında “Türk Tamgaları” bağlamında yapılan yayınlar gelmektedir. İlgili sayfalarda Türk kültürüne ait birçok motif ve sembol, alanda bilgisi olmayan amatör araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bazı açıklamalar doğru, bazıları ise yanlış olabilmektedir.

Çalışmamızda ele aldığımız tamgalara benzeyen sembollerle ilgili başta Türkiye olmak üzere Türk dünyasının farklı ülkelerinde binlerce fotoğrafa rastlanmaktadır. Paylaşımların hem olumlu hem de olumsuz yanları vardır. Olumlu yanlarının en önemlisi; toplumda bu türden buluntulara karşı ilginin artmış olmasıdır. Olumsuz yanlarından en önemlisi ise yapılan paylaşımlarla bu buluntuların ayrıntılı konum bilgisi verilmekte olup envantere geçirilemeden veya resmî kayıtlara girmeden defineciler ile farklı amaçları olan kişiler tarafından ortadan kaldırılma riskini artırmasıdır. Gazimağusa’daki tamgaların da aynı olumsuz akıbete uğrama riski her zaman vardır. Gazimağusa bir liman kenti ve bir turizm beldesi olması nedeniyle KKTC’de mutlaka gezilmesi gereken en önemli güzergahlar arasındadır. Ancak buna rağmen herhangi bir çevrimiçi alanda bu tamgalarla ilgili bir yayına rastlanmamıştır. Çevrimiçi alanlar yanında yine herhangi bir yazılı kaynakta bu tamgalara rastlanmamıştır

2. Osmanlı Öncesi Kıbrıs’ta Türkler

Özellikle, Osmanlı Devleti’nin fethi öncesi Kıbrıs’ta Türk varlığına dair çalışmalar son on yılda giderek artmış konuyla ilgili hatırı sayılır bir alan yazını ortaya konmuştur. Yapılan yeni okumalarla, çeşitli kaynaklar-

da Kıbrıs’ta Türklerin varlığına dair önemli bilgilerin olduğu görülmüştür. Örneğin; Kıbrıs tarihi ile ilgili olan Leontios Makhairas’ın Kıbrıs Kroniği’nde, adaya çeşitli nedenlerle Selçuklu, Anadolu Selçuklular ve Memluk Türk Devleti döneminde Anadolu’dan, Suriye’den ve Mısır’dan gelen Türklerden bahsedilmektedir. (Peler 2020; Koçak 2020) Bunun yanında Latin orduları içerisinde paralı asker olarak savaşan Türkopollerden de sıkça söz edilir. Bu ve bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Diğer taraftan Orhun Abideleri’ndeki Türk abecesinden yaklaşık dokuz yüz yıl daha eski olan “Minos Yazısı”, Türk abecesi ile benzerliği nedeni ile dikkat çekmiş ve beş metnin Türkçe okuma önerileri yapılmıştır (Kürüm 2020). Yine Salamis Harabeleri yakınında yer alan kurgan tipi mezarlardaki buluntularında tespit edilen yazı yanında Dipkarpaz ve Kaleburnu beldelelerinde tespit edilen tamgalar, Türklerin aslında sanılandan çok daha önce adaya geldiğine dair ihtimalleri güçlendirmektedir¹.

2.1. Gazimağusa’da Venedik Sarayı Olarak Bilinen Yapıdaki Tamgalar ve Motifler

“Genellikle Venedik Sarayı olarak bilinen Palazzo del Proveditore, Kıbrıs Lüzinyanlı Kralı tarafından inşa ettirilen ve Gazimagusa’da bulunan bir kraliyet sarayıdır. Namık Kemal Meydanının batısında, St. Nicolas Katedrali yakınındaki bu saray Lefkoşa’dan sonra Lüzinyanlı kralların ikinci evi olarak kullandığı Gazimağusa’da bulunmaktadır. Sarayın inşa edildiği tam tarih belli olmasa da Genoese Notary Lamberto di Sambuceto’nun kullandığı Kıbrıs Kralı’nın Sarayı anlamına gelen “*domini regis Cipri*” ifadesi 1300- 1302 yıllarına tekabül etmektedir. 1369 yılında II. Peter’in hüküm sürdüğü dönemde meydana gelen depremlerde zarar

¹ 2019 yılında düzenlenen Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu nedeni ile bilimsel bir alan çalışması yapılmıştır. Bu alan çalışmasında, Salamis Kral Mezarları olarak bilinen mezar alnındaki müzeler de ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler sırasında kazılarda çıkarılan buluntuların sergilendiği fotoğraflarda Kıbrıs Minos yazısı olduğu ifade edilen bir yazı levhası da dikkat çekmektedir. Bu levhanın alandaki Kral Mezarlarından çıkarıldığı belirtilmektedir. Dipkarpaz ve Kaleburnu ile civar köylerde tespit ettiğimiz tamgalar ile ilgili çalışmamızı daha önce yayımlamış idik (Akçam, 2020). Bu çalışmayı müteakip Karpaz bölgesinde devam eden yüzey taramalarında Salur Boyu’na ait tamga yanında “ok” şeklinde olan tamgalara da rastlanmış ve yer bilgileri henüz paylaşılmamış olup fotoğrafları çekilerek özel arşivimizde muhafaza edilmektedir. Yine Ocak 2022’yi kapsayan alan çalışmamızda Beşparmak Dağları’nın en doğusunda yer alan bir beldemizde yine aynı tamgalara rastlanmıştır.

görene kadar konaklama yeri olarak kullanılmıştır, bu depremlerde sarayın temel bölümleri tamamen yıkılırken sarsıntılardan sadece devasa ön yüzü ve arka avlusu sağlam kalmıştır. Ancak, Venedikliler hüküm sürdüğü dönemde, şehri hemen Fransız orta çağından İtalyan Rönesans'ına dönüştürmeye başlamıştır. Kıbrıs'ın başkentini Lefkoşa'dan Gazimağusa'ya taşımıştır ve 1552–1554 yılları arasında sarayın kalıntılarını büyük oranda yenilemiştir. Gotik tarzı özellikleri İtalyan Rönesans mimari unsurlarıyla değiştirmiştir. Yenileme tamamlanınca, yeni saray Venedikli Askeri Valisi konutu –Proveditore- olarak kullanılmıştır. Bu saray, Gazimağusa halkının gücünü ve Venedikli valilerin etkisini hatırlatan muazzam bir binadır. Sarayın kapıları, bir zamanlar tüm Avrupa'nın en geniş meydanı olan alana açılmaktadır. Palazzo del Proveditore'in 1569 yılındaki son yerleşimcisi, 1570 yılında Osmanlı fethine karşı Venediklilerin savunmasını yöneten Gazimağusa Başkomutanı Marco Antonio Bragadin olmuştur... Osmanlı döneminde bu saray; askeri koğuş, hapishane ve askeri mürettebatın depolandığı alan gibi farklı amaçlarla kullanılmıştır ve İngilizler döneminde ise benzer askeri asayiş amaçları için kullanılmıştır... Venedik Sarayı, Osmanlılar tarafından büyük oranda tahrip edilmiştir ancak az miktarda kalan kalıntılar ise oldukça etkileyicidir ve Kıbrıs'taki Michelangelo ve Leonardo da Vinci dönemi Rönesans mimarisinin nadir örneklerindendir. Kalan parçalar arasında en göze çarpanı, yakınlarda bulunan Salamis yerleşim yerinin kalıntıları bulunan 4 Roma sütunu tarafından desteklenen ve eski Romanın zafer arkını yansıtan 3 kemeri bulunan ön giriş kapısıdır. Girişin arkasında paralel uzanan birkaç kemer bulunmaktadır ve nispeten daha düz şekilli olan bu kemerler muhtemelen Lüzinyan mekanlarının kalıntılarıdır. Merkez kemerin üzerinde, 1557 yılına ait Kıbrıs İtalyan Valisi Giovanni Renier'e ait hanedan armaları bulunmaktadır. Daha sonra, tarihi Venedik dönemine dayanan bir şapel ve L şeklinde bir duvar görebilirsiniz. Avluya bakan küçük odalar hapishane veya cephanelik olarak kullanılmıştır. Avluda modern toplar, güller gibi askeri malzemeler, eski sütunla ve heykeller sergilenmektedir, burası Gazimağusa'ya gelen ziyaretçilere mola vermek için büyüleyici bir manzara sunmaktadır.” (<https://www.visitncy.com/tr/kesfet/venedik-sarayi/>)

Görüldüğü üzere saray, Osmanlı döneminde pek korunmamış hatta askeri alanlar başta olmak üzere çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Osmanlıdan önce 1369 yılında meydana gelen depremde zarar görmüş ve 1552-1554

yılları arasındaki restorasyonda büyük oranda yenilenmiştir. Dolayısı ile bu tamgaların veya motiflerin restorasyon ve yenilemeler neticesinde 1369 ile 1554 tarihleri arasında yerleştirilme/çizilme olasılığı da vardır. Genel olarak sarayın duvarları incelendiğinde yer yer bu yenilemenin izlerini görmek mümkündür. Bu taşlar ya Osmanlı öncesi Türklerin bulunduğu köy ve bölgelerden alınarak, bir yapı unsuru olarak kullanılmak üzere getirilmiş ya da Osmanlı öncesi Kıbrıs'ında çeşitli nedenlerle adaya yerleşmiş olan taş ustaları tarafından bilinçli bir şekilde yerleştirildiğini söyleyebiliriz. Buna karşın taşların gelişigüzel yerleştirilmesi Türk olmayan ustalar tarafından gelişigüzel kullanıldığını da düşündürmektedir. Gayrı müslim ustalar bu taşları bulundukları yerlerden alarak sarayın restorasyonunda veya yenilemesinde de kullanmış olabilir ancak bu hususların Osmanlı öncesinde Türklerin adada zaten var olduğu gerçeğini değiştirmedığı kanısındayız.

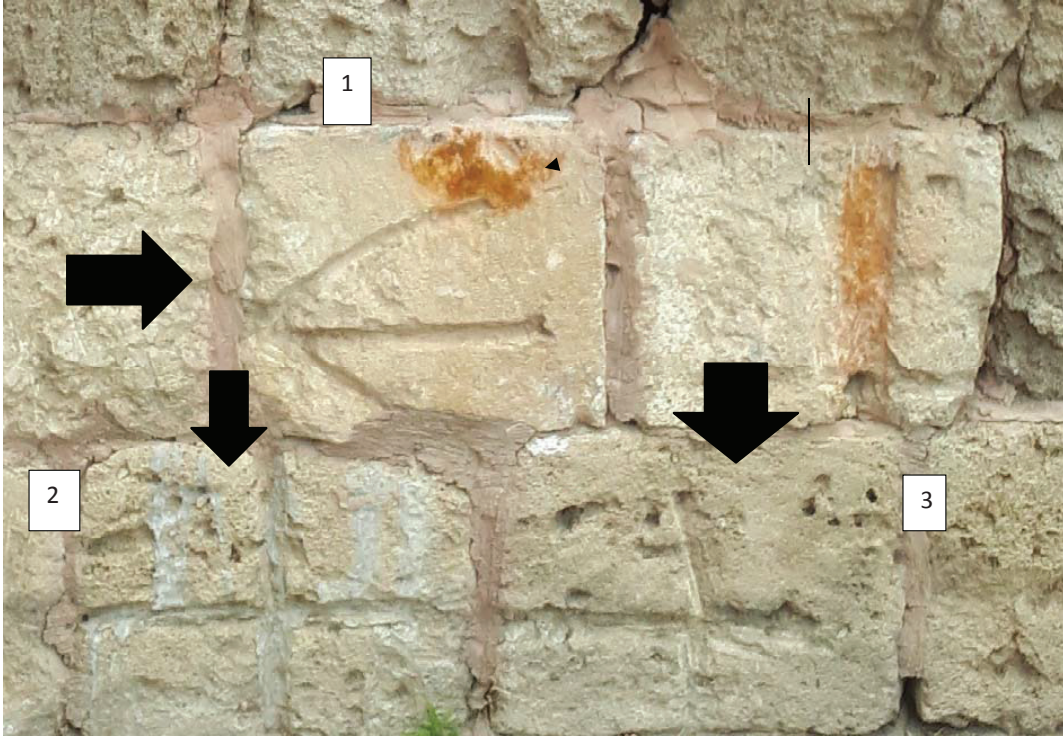
Batılı araştırmacılardan C. Enlart (646-648), sanat tarihçisi olması nedeniyle detaylara çok önem vermiş olup çalışmasının ikinci cildinde Venedik Sarayı'nın girişini resmetmiş ve saray ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir ancak 1571'den önce Venediklilerin yapmış olduğu restorasyondan bahsetmesine rağmen bizim tespit etmiş olduğumuz motif ve tamgalarla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu nedenle Enlart'ın bu motif ve tamgaları görmezden geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine bu tamga ve motiflerin tesadüfen de olsa kilit taşı vb. unsurları işaretlemek amacıyla kullanıldığını da söylemek çok zordur çünkü bulundukları yerlerin bu türden bir yapısal özelliği bulunmamaktadır.

Athanasios A. Sakellarios² (1890), *Ta kypriaka: Toi, Gegraphia, Historia Kai Glssa Ts Nsou Kyprou, Apo Tn Archaioatn Chronon Mechri Smeron*, adlı çalışmasında Kıbrıs Minos Yazısı ile ilgili vermiş olduğu bir tabloda bu motiflerin görüldüğü bölgeleri yazmıştır. Bu parşömen tablo 1890 yılındaki çalışmanın arka kapağından önceki iç kapakta hazırlanan bir cebe yerleştirilmiştir. Çalışmanın ilk baskısı KKTC Cumhurbaşkanlığı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Rumca koleksiyonunda mevcuttur. Bu parşömende Mağusa'da "kaz ayağı ya da ok tamgalarının" görüldüğüne ve ses değerine ait not düşülmüştür. Gazimağusa'da "Avşar" boyuna ait

² (D.1826-Ö.1901)

Birinci pano Venedik Sarayı olarak bilinen yapının en doğusunda yer almaktadır. Bu sarayın en doğusu ve güney cephesi giriş kapısının bulunduğu cephedir. Bugün otopark olarak kullanılan doğu kısmındaki kapının hemen solunda yer alan bu panoda beş adet tamga ve motif grubu bulunmaktadır. Birinci motif “uç dallı hayat ağacı”, ikinci motif “oz tamgası”, üçüncü motif “kaz ayağı ya da göğsü çıkmayı sembolize eden ok motifi”, dördüncü motif “oz tamgası” beşinci motif ise yine bir “uç dallı hayat ağacı” motifidir. Beşinci motifin yarısı muhtemelen başka bir binada kalmıştır veya duvara yerleştirilirken yarısı kesilerek konmuştur.

2.1.2. Pano

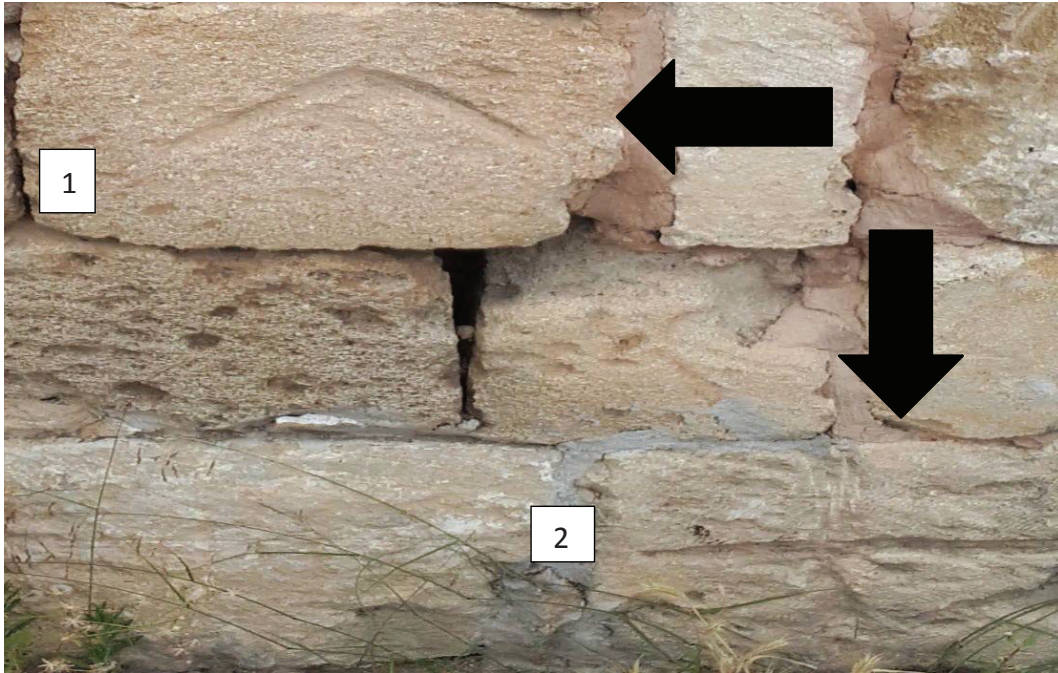
İkinci pano, birinci panonun hemen sağ tarafında yer almaktadır. Üç adet motif ve tamga vardır. 1 numaralı tamga ya bir “ok ya da Salur Boyu’nun tamgası” olmalıdır. Eğer bir numaralı tamganın üstünde sarı boyalı kısmı elinde kılıç tutan bir askeri sembolize ediyorsa – ki küçük bir çentik vardır- bu Salur Boyu’nun tamgasıdır. İki ve üçüncü tamgalar ise “oz” tamgasıdır.

2.1.3. Pano

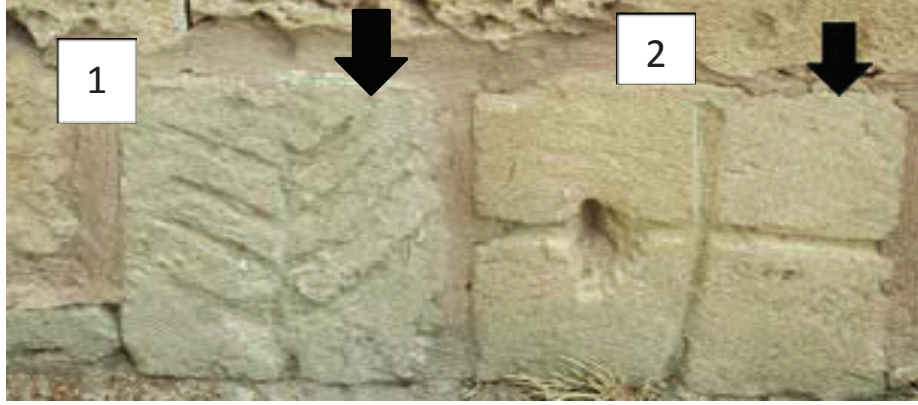
Üçüncü pano da ikinci panonun sağ çaprazında ve aşağısında yer almaktadır. Bu tamga ise Oğuz'un "Dodurga" boyu için kullanılan tamgalardan bir tanesidir.

2.1.4 Pano

Dördüncü pano, üçüncü panonun hemen sağ tarafında yer almaktadır. Bir numaralı tamga Oğuz'un "Dodurga" boyuna ait olup ikincisi ise "oz" tamgasıdır.

2.1.5 Pano

Beş numaralı pano yine tüm panoların olduğu bölgede olup bir numaralı motif “sekiz dallı hayat ağacı” iki numaralı tamga ise “oz” tamgasıdır.

2.2. Panolardaki Motif ve Tamgaların Türk Kültür Ekolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi

2.2.1. Hayat Ağacı

Türk inanç sisteminde ağacın oldukça önemli bir yeri vardır. Şüphesiz bu inancın çok yönlü ve yaygın olmasının en önemli nedenlerinden bir tanesi de Kamlık ya da Şamanlık inancıdır.

Şamanlar ağacı gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven gibi kullanıyorlardı. Yakut kamlarının her birisinin bir ağacı vardı. Gençler Şaman olabilmek için ağaç dikerler, Şaman ölünce ağaçları da yok edilirdi...Yine Yakut mitolojisine göre, gökteki ebedi şamanın kapısına diktiği ağacın dalları arasında Tanrının çocukları himaye görürdü...Göktürk ve Uygurlar, hatta İslâmiyetten sonra özellikle de Osmanlılar ağacı hükümdarlık simgesi ve ata ruhların makamı saymakta idi. (Çoruhlu 2006: 120-121)

Başta Türkistan olmak üzere Türklerin yaşadığı coğrafyalarda ağaç ve ağaç ile ilgili motifler gündelik yaşamımızın her alanında çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Ağaç yaradılışın ve hayatı himaye edişin bir sembolüdür. O Tengri’ye ulaşmak için çok önemli bir araçtır. Aşağıdaki Altay Şaman davullarında da görüldüğü üzere sekiz ve altı dallı hayat ağacı motifleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Dolayısı ile Gazimağusa’da tespit ettiğimiz hayat ağacı motifleri ile Altay şaman davullarındaki motifler aynıdır. Zira Kıbrıs Türk halk kültüründe de ağaç ile ilgili birçok inanç çok

yaygın bir şekilde devam etmektedir. Batılı araştırmacıların Kıbrıs ile ilgili çalışmalarında kilise veya bina duvarlarında kendi inançlarına ait olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Fotograf-1: Altay Şaman Davulundaki ve Mağusa Venedik Sarayı'ndaki Hayat Ağacı Motifleri

2.2.2. Oz (Tengri) Tamgası

Kıbrıs Adası'nın tarihi yapılarında sıklıkla karşımıza çıkan bu tamga genel olarak Hristyanlık dininin “hac” sembolü ile karıştırılmaktadır. Batılı araştırmacılarda bu tamgayı açıklarken genellikle “hac” kavramını kullanmaktadırlar. Hoppal “oz” tamgasını şu şekilde açıklamaktadır:

Sibiryâ şaman davullarında ortaya çizilmiş haç dünyanın ortasını bildirmektedir. Bu sembol Nganasan, Ket Evenki, Even, Enyest davullarında da aynı anlamı taşır. Büyük ihtimalle şamanın davulunun ortasına “yerin göbeğini” temsil ettiği için küçük bir çember yapılmıştır. Demek ki Şaman töreni kâinatın ortasında gerçekleştirmektedir. Kuvvet çizgilerinin kesiştiği dört köşe, zıt kuvvetlerin buluşma noktası açık bir şekilde “dünyanın ortasını” temsil eder. Haç, Even şamanlarının açıklamalarına göre dört köşeyi ifade etmektedir. Enyets şaman davullarının resimlerinin adında açık bir şekilde “yer göbeği” vardır. Davulun ortasını bu şekilde isimlendirir, kenarında bulunan resimler ise dünyanın sonunu temsil etmektedir. (235)

Dolayısı ile aslınca hac olarak bilinen tamga Türk inanç dünyasında oldukça önemlidir. Halıdan kilime, kilimden mimariye her yerde karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın dört bir tarafını ve dünyanın dört bir tarafının sahibi olan Tengri'yi sembolize etmektedir. Kamalı hac şeklinde de karşı-

mıza çıkar. Dolayısı ile, (+) Tamgası Tengri (Gök Tanrı) demek olup, ölen kişinin günahsız olarak Tengri'ye kavuştuğunu ifade etmektedir ve birçok Türk boyunca arma olarak kullanılmıştır (Yılmaz 2018:264).

Bir Nganasan ile Evenki Şaman Davulu (Hoppal 2018: 236)

Kırgızistan Saymalı Taş ve Gazimağusa Venedik Saray Duvarı Oz (Tengri) Tamgaları Türk dünyasının çeşitli boylarında da görüldüğü üzere Türklerin yaşadığı tüm coğrafyalarda bu tamga karşımıza çıkmakta olup Gazimağusa'daki tamgalar ile Türk dünyasındakiler birbirine çok benzer.

2.2.3. Ok Tamgası

Kaz ayağı, ok veya Salur boyunun tamgası olarak bilinen bu tamga farklı kullanımları nedeni ile iç içe girmiştir. Türklerce betimlenen ilk Tamgaların başında “OK” ve “Dağ Keçisi” Tamgasının geldiği bilinmektedir. Ok işareti ve sesi sadece Türkçe de anlamlı olup, tamamen Ön-Türkçe kökenlidir (Yılmaz 2018: 264). Genel olarak oz tamgası ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bunun bir bakıma temiz bir şekilde göğe yükselişi sembolize ettiğini söyleyebiliriz. Yan mezar taşında bu tamga olan kişiler ruhunu temiz bir şekilde Tengri’ye teslim etmiştir. Bu tamga hem İslâmiyet önce ve İslâmiyetten sonraki dönemlerde de kullanılmıştır. Örneğin aşağıda Kazakistan Üstyurt bölgesinde yer alan ve İslamiyetten sonraki Türk kültürüne ait bir mezarda “ok” tamgasını görmekteyiz. Bu o kişinin ya Salur boyuna mensup olduğunu gösterir ya da temiz bir şekilde ruhunu teslim ettiği anlamına gelir.

Aşağıda ise TRT tarafından Aydın’ın Bozdoğan ilçesinde yer alan Madran Dağları’nda (1600m) Tahtacı Türkleri’ne ait yaklaşık beşyüz yıllık bir mezar alanını köylüler ile birlikte ziyaret edilmektedir. (<https://www.youtube.com/watch?v=pVFIpL-NPAQ>; Erişim tarihi: 21.12.2021) Köylüler bu işareti günümüzde kendileri kullanmasa da annelerinin eski “uç eteklerinde” de dahi kullandıklarını ifade etmektedirler. Programın ekran görüntüsünde de görüleceği üzere Gazimağusa’da tespit ettiğimiz “ok” tamgaları ile uyushmaktadırlar. Sol taraftaki fotoğrafta ise altta ok işareti yukarıda ise oz tamgası görülmektedir (Yılmaz 2018:265). Bu o bölgede defnedilen kişinin ruhunu günahsız bir şekilde teslim ettiği anlamına gelmektedir. Bu şekildeki kompozisyonların Salur boyu ile ilgili olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak tıpkı mezar taşlarında olduğu gibi sadece ok tamgası var ise bu o kişinin Salur boyundan olma ihtimalini de güçlendirmektedir.

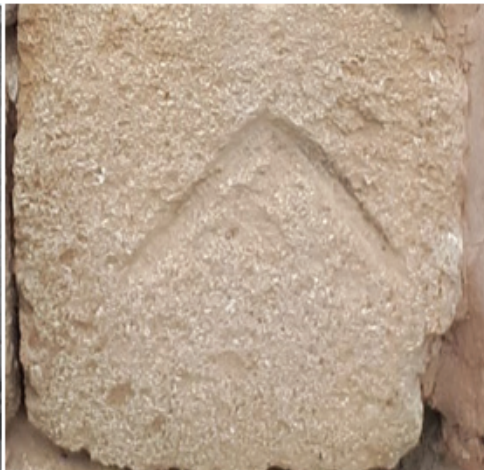

Bu bağlamda, Venedik Sarayı’nın duvarındaki ok tamgasını incelediğimizde hem Salur boyuna mensup bir Oğuz Türkü’nün mezar taşının baş taşı olduğunu ya da ruhunu Tenri’ye teslim eden bir Oğuz Türkü’nün yine mezar baş taşının olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.4. Dodurga Boyu Tamgası

Venedik saray kalıntıları üzerinde dikkat çeken diğer bir tamga ise Dodurga (Toturga) boyunun tamgasıdır. Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügat’it-Türk adlı eserinde gösterildiği şekilden farklı olarak tek “V” ile ve aşağı dönük olarak ve yeniden yorumlanarak aktarıldığı söyleyebiliriz. Bilindiği üzere boyların tamgaları farklı şekillerde yeniden yorumlanarak boyların alt kollarında yeniden kullanılmakta idi. Muhtemelen Venedik Sarayı’nın duvarındaki ters “V” tamgası Dodurga Boyu’na mensup bir Türk’e ait baş mezar taşına ait idi. Bu tamgadan neredeyse Kuzey Kıbrıs’ın kalelerinin bulunduğu kentlerde görebilmek mümkündür. Osmanlı öncesi dönemde de Oğuz Türklerini gördüğümüz adada, Dodurga boyuna mensup paralı askerlerin ya da işçilerin gelmiş olma ihtimali yüksektir.

I. KAŞGARLI’DAKİ OĞUZ BOYLARI ⁴⁴			
	BOYUN ADI		TAMGASI
1	Kınık	قنق	ك
2	Kayığ	قچ	ك
3	Bayundur	باوند	ب
4	İwa, Yıwa	اوا . يوا	ا
5	Salğur	سلر	س
6	Afsar	افشار	ا
7	Beg-Tili	بگ تلی	ب
8	Bügdüz	بگدز	ب
9	Bayat	بیات	ب
10	Yazğır	زغر	ز
11	Eymür	ایمر	ا
12	Kara-Bölük	قرا بلیک	ک
13	Alka-Bölük	القابلیک	ک
14	İğdir	اگدر	ا
15	Üregir, Yüregir	اړر , یرر	ا
16	Totarka	توتارکا	ت
17	Ula-Yuntlağ	اولا یندلغ	ا

SONUÇ

Çalışmamızda, Gazimağusa kentinde yapmış olduğumuz yüzey taraması neticesinde tespit ettiğimiz ve Türklere ait olduğunu düşündüğümüz çeşitli motif ve tamgaları Türk kültür ekolojisi bağlamında ve Kıbrıs Adası'nın tarihi süreçlerini de dikkate alarak değerlendirmeye çalıştık. Toplam beş panoya ayırdığımız motif ve tamgaları tasnif ederek analiz ettik. Özellikle, Kıbrıs Gotik mimarisi hakkında bilgi veren tarihi kaynaklar da taranarak motifler ile tamgalara yer verip vermediklerine dair çeşitli taramalar yapılmış ve taramalar neticesinde bu unsurlara yer verilmediği tespit edilmiş ve yine Osmanlı öncesinde Kıbrıs adasına gerek Anadolu'dan gerekse komşusu olduğu kıyılarda yaşayan Türklerin yerleşimleri ile çeşitli nedenlerle yaptıkları ziyaretler dikkate alınarak maddi kültür unsurları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Venedik Sarayı duvarına bina edilmiş olan taşlardaki motif ve tamgaların benzerleri ile yapılan karşılaştırmalar neticesinde Osmanlı öncesinde adada yaşayan Türklere ait olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Sempozyum sırasında bu tamgaların yaşı ile ilgili bazı sorular da sorulmuştur. Özellikle petrogriflerin yaşını tespit etmeye yönelik herhangi bir karbon yöntemi olmayıp bu motif ve resimlerin yaşı tespit edilirken çizim şekilleri ve çizim tekniklerinin dikkate alınmaktadır. Yapılacak olan karbon metodu ile taşın yaşı ortaya çıkmaktadır. Bizim için önemli olan ise yapılan çizimlerin yaşıdır. Bu nedenle demir ile ve dikey çizgilerle yapılan petrogliflerin tunç ile demir çağından itibaren görüldüğü bilinmektedir³. Zira daha öncesinde bu türden resim ve tamgalar sert taşların uçlarını yine taşlara vurmak sureti ile yapılmakta idi. Bu tür zeminlerdeki resimlerin hatları daha geniş ve noktalı olmakta idi. Ancak tunç ve demir madenlerinin bulunması ile birlikte hatlar daha da netleşmiş çizgiler belirgin hale gelmiştir.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: (Somuncuoğlu 2011)

KAYNAKLAR

Akçam Zeki (2020). “Osmanlı Öncesi Kıbrıs’ta Türklerin Varlığı ile İlgili Karpaz Bölgesinde Anlatılan Bir Efsane ve Bu Efsaneyi Destekleyen Arkeolojik Veriler Üzerine Bir Deneme”, *Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu I.Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı*, Ed.: Yard.Doç.Dr. Zeki Akçam, 13/15 Mayıs 2019 Haspolat/Lefkoşa.

Athanasios A. Sakellarios (1890). *Ta Kypriaka: Toi, Gegeraphia, Historia Kai Glssa Ts Nsou Kyprou, Apo Tn Archaiotatn Chronon Mechri Smeron*, Volume: 1 (1890)

Camille Enlart (1899). *L’art Gothique Et La Renaissance En Chypre*, Paris: Ernest Leroux.

Emine Yılmaz (2018). Samsun’da Taş-Pişmiş Toprak ve Ahşap Üzerinde Görülen “Tamga ve Türk Runik Yazı” Örnekleri, *AMİSOS/AMİSOS*, Cilt/ Volume-3, Sayı/Issue 4 (Haziran/June 2018), ss./pp. 259-278

Gökçe Yükselen Peler (2020). “Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türk Askerî Varlığı”, *Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu I.Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı*, Ed.: Yard.Doç.Dr. Zeki Akçam, 13/15 Mayıs 2019 Haspolat/Lefkoşa.

Mehmet Turgay Kürüm (2020). “Kıbrıs’ta Bulunan, “Eteocypriot Yazısı” (Kıbrıs Hece Yazısı) Diye Adlandırılan Yazıtlarla İlgili Türkçe Okuma Önerileri”, *Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu I.Uluslararası Bildiri Tam Metin Kitabı*, Ed.: Yard.Doç.Dr. Zeki Akçam, 13/15 Mayıs 2019 Haspolat/Lefkoşa.

Mihaly Hoppal (2014). *Avrasya’da Şamanlar*, Çev.Bülent Bayram- H. Şevket Çağatay Çapraz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Olivier Masson (1957). *Les Inscriptions Étéochypriotes – II–IV*, Syria.

Servet Somuncuoğlu (2011), *Sibirya’dan Anadolu’ya Taştaki Türkler*, İstanbul: Ege Basım Şirk.

Talat Koçak (2020). “Türk Kökenli (Doğu Romalı) Bizanslı Komutanı Tatikios ve Kıbrıs’taki Faaliyetleri”, *Kıbrıs’ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu: I. Uluslararası bildiri tam metin kitabı* (13/15 Mayıs 2019 Haspolat/Lefkoşa) / ed. Zeki Akçam. - İstanbul: Hiperyayın, 2020.

Yaşar Çoruhlu (2006). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, 3. b. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.visitncy.com/tr/kesfet/venedik-sarayi/>, erişim tarihi:20.12.2021.

(<https://www.youtube.com/watch?v=pVFIpL-NPAQ>:Erişim tarihi:21.12.2021)